

A legjobb Markó-versek kilépnek ebből a linearitásból, mintha egy hasonlatnak csupán egyik oldalát képeznék a másik oldal távollétében. Ezek a versek képesek kimozdítani a beidegződött értelmezési láncolatokat – ha szonetről van szó, akkor nem indítják be feltétlenül a szonett–klasszicizálás stb. reflexeket. Olykor tautológiákat mozgósítanak, amelyek szórni képesek egy potenciális „másik oldal” jelentéseit: „*A levélben, melyet remegő kézzel felszakítasz, / csak ennyi áll: levél. A hír, melyet / lihegve átad valaki, így hangzik: hír: / S ha szólsz, csak annyit jelent az is: / szóltál. Nem tátozsz, nem fuldokolsz, míg / bugyborékol körötted a vívizű oxigén.*” (HÁTTEREK.) A közlés ezekben a versekben nem valami más helyett áll, hanem felismeri és megteremtí az azt a lehetőséget, hogy a képek, mondatok önmagukban váljanak fontossá. A VIRÁGOS ÁLARC, az egyik legjelentősebb Markó-vers azt sejteti ugyan, hogy arc és álarc egymásról leválaszthatók, ugyanakkor mindkettő „megérthetőségét” problematizálja, szóródó jelentésű képekbe írja: „*zöld ragyogású virágszárbán huzatos / lépcsőházban haladunk felfelé egyenletes / zúgással-düböngéssel száguldanak a / nedvek a gyökerekből a virágok / vakító fehér kelyhébe csipkézett / félgömbök háromnegyed-gömbök / fénylenek kettészakított felhő / úszik a szélben mindennap újabb / és újabb naphorog bukik a / láthatár mögé gyűlnek a piros / gömbök a hegyek mögött [...] / fehér virágkehelyből / kidugjuk fejünket benézünk a láthatár / mögé kíváncsian és szörnyülködve / nézzük lefejezett napjaink pirosuló / temetőjét izzó lángoló salakját / kezünket szemünk elé kapjuk a lengő / virágkehelyből fagyos szélfújta csúcsról / egyensúlyunkat veszítve lezuhanunk és / zöld maszkunk félrecsúszik: világit az arcunk*” (VIRÁGOS ÁLARC).

A gyűjteményes kötet címe, a SZÉTSZEDETT VILÁG arra bátorít, hogy ezeket a verseket tekintsük kiindulópontnak, a hátralapozást ide-oda lapozással változtatva. Az „életművek” mindig csábítanak arra, hogy a kronológiát teleológiként olvassuk és használjuk. Mégis: a poétikai következetlenségek, széttartó mondatok legalább annyira olvasásra kínálják magukat, mint a következetesség.

Balázs Imre József

TALLÓZÁS A SALÁTABÁRBAN

Balázs Imre József: *ISMÉT MÁSNAP*
Mentor, Marosvásárhely, 1998. 96 oldal, á. n.

Íme, mit ír Balázs Imre József *ISMÉT MÁSNAP* című kötetének *EGY KONYHAASZTAL MEGZENÉSÍTÉSE* című versében: „*Felvágottat, epret és kenyeret, / s mit még lehet, / mi boltban, bálban, boncasztalon / megfér egymás mellett.*” És: „*Megszakításokkal játszana, szerényen, / dallamtalanul talán, de mégsem / mondva le a visszacsengést. Egyrészt. / Másrészt: örömezene lenne, jam, / s kitöltene percet, tántongó rést.*”

Ennek a költészetnek legnagyobb erénye éppen az, hogy ígéretesebb vonulatában egymástól elméletileg távol levő élményeket és tapasztalatokat kapcsol össze. „*Salátabár a lelked, inyenec-részleg. / Tallózhatnék talán, de inkább nézlek*” – indul például a *SALÁTABÁR A LEKED* című vers. A metafora kimozdítja a „lélek” jelentését abból a mezőből, amelyben az általában lenni szokott. Nem úgy gondolunk rá, mint valami szent, elérhetetlen dologra, többek között azért sem, mert a salátabár sokkal profánabb dolog, mint mondjuk egy vendéglő. A vallomás folytatása is remekül profán: „*Te vagy a legjobb nő az étteremben. / Ha szék lennél, szék lennék veled szemben. / S lehetnék kéz-a-kéz, / vagy lennék víz-a-víz, / vagy éppen.*”

Minden női salátabár legfőbb inyenecfalatja a „*vagy éppen*”. Csakhogy a szerelem olykor (mindig?) rettentően nehéz. „*Hívatottnak éreztem magam, / és egy rózsacsokrot vittem én. / Szólt a csengő, ő beengedett. / Torkomban gombócként: a Remény. // Itt vagyon hát, mondtam. / Ó csak állt, / Álltam én is, álltam ott tehát. / Végül ő kívánt jó éjszakát, / S mentem csokrostul az éjen át*” – olvashatjuk *A SZÍV REJTELMEI* ciklus nyitódarabjában. A „*hívatottság*” egyszerre jelent elhivatottságot és meghívotti státust; a remény gombóca egyben a gátlások galuskája is; az „*álltam*” ige ismétlődése pedig nagyon jól jelzi azt a bizonytalanságot, amely majd csokrostul az éjbe vezet.

Az *IMPROVIZÁCIÓK MAGÁN- ÉS MÁSSALHANGZÓKRA* című ciklus a „*jelentésváltozás*” végletes példáját nyújtja. Ebben a költő régi nagy elődök szakaszait forgatja ki. Íme: „*Elunja fészkerét a tél, / Elunja hó levét az ág, / Hull a barack, hallszik a*

szél, / Falud ne béleld, Miska bál!” Vagy: „*Liszten állj meg a fanyar / Hőember-hőségben, / Kulcs helyébe kéklón tartsd / Nagy füleltenségem!*” Könyű felismerni József Attila ALTATÓ-ját vagy a HIMNUSZ-t. Jó játékok ezek: a költőt nem fűtik világmegváltó indulatok, egyszerűen fityiszt mutat a világnak.

Ez az okosan humoros stílus köszön vissza a buszsofőrciklusban is. Idézet A BUSZSOFŐR BARÁTJA című versből (mely a bakterről szól): „*Lángos nincs több, cipő se. / Mancsát nézi, szutykos-e. / Szemével szánt / zsebe iránt, / butykos-e.*” És A BUSZSOFŐR FOHÁSZÁ-ból: „*Ó, Atyám! Egy nyugodt percet adj nekem, / Hadd szokelljek odakiinn a réteken, / Hadd legeljek harmatos, friss zöld füvet, / Hadd harapjak vackort, almát és nyüvet, / Hogy érezzem a Természet lehelletét, / Hogy bejárja a lelkem minden szegletét.*” Egy buszsofőr a rokokóból, mondhatnánk. Csakhogy A BUSZSOFŐR ARCA például meglehetősen „maira” sikeredett: „*Az érkezés előtti pillanatban / újabb arc. Homályba vész, / s ha mégsem: csak tükröben láthatod. // A helyszín adott: / az utolsó járműben ülsz, / s az érkezés előtti pillanat / talán az érkezés.*” Hideg, pontos, szentelven mondatok. Csupán a visszahatóan értelmezendő második személy utal személyességre. Ugyanez a távolítás figyelhető meg A BUSZSOFŐR GYALOGOL című versben is.

A jelzett kettősséggel szemben az a kifogásom, hogy hullámzóan jelenik meg. Mintha a költő nem egyhuzamban írta volna meg a ciklus egyes darabjait, hanem összevisza, s csak később szerkesztette egységes ciklusba őket. Aki úgy véli, „*az érkezés előtti pillanat / talán az érkezés*”; akiről megtudjuk, hogy „*az első italmérés mellől / szólítják inti majd máskor [...] átbotorkál az úttesten / a harmadik kocsmába mégiscsak betér*” – nos, ez inkább egy huszadik századi melós, mint Himfy kései leszármazottja. Az átváltozás persze könnyen megvalósulhat (az irodalomban bőven találunk példát ilyesmire), de hitelesebben kellene előkészíteni. Hiszen a harmadik versben, A BUSZSOFŐR STOPPOLNI INDUL címűben a főhős már „*ajzottan így kiált: kalandra föl!*”. Arról, aki a nyolcórai munka után külvárosi csehókban szopja le magát, nehezen képzelhető el, amint ihletett pillanataiban kalandor szeretne lenni...

A jó fokozásra A NAGY BELEGYALOGLÁS-t hozhatnánk föl példának. A vers a humoros dologtól a tragédia felé vezető utat járja be. Vagy

inkább azt kellene mondanunk, hogy a költő jól keveri a két minőséget. „*A Nagy Belegyaloglást sokáig emlegették.*” Az első sor erősen a humor felé rántja a verset. Nem is lenne szükség a negyedik/ötödik sor áthajlására: „*Súlyos napok következtek, bőszen okult / mindenki*” (kiemelés tőlem – D. P.), a Nagy Belegyaloglás úgyis kizárólag gúnyként értelmezhető. Ezek után nyugodtan leírható, hogy: „*Bizonyosak voltak a perzselt hús hevében, / a szálló pernye-izben, a sikoly illatában.*” Vagy olvassuk el a MINT A GYLKOS ÉS A TETT SZÍNHELYE című négyesorost: „*Körbetekintve lopódom vissza, a tegnapi lázzal, / Óvatosan közelíték a játék színe felé, ám / Ismétlésnek nincs helye most már, eszköze híján. / Kínai tölőtollam nem lelem itt a zsebemben.*” Ezúttal éppen a fordított folyamat tanúi lehetünk: a cím és a hexameter egyaránt valami fenségesre emeli tekintetünket, a „*játék színe*” még akármit ígérhet, hogy annál erősebben csattanjon a befejezés: a beszélő egyszerűen írni szeretett volna.

De vannak a kötetnek más lehetőségei is. A LÁNYCSAPAT, ZÁPORRAL például. Ha nem volna *contradictio in adiecto*, azt mondanám, szinte szárazon írja le a lányokat az esőben: „*Tisztára mosva, nedvesek még, / akár a fű, akár a fák*” – indul a vers, és az érzékiség már-már sikolyos csúcsaira emelkedik: „*Egymásba öltött combok, nyak, karok, / egymásba érv félhang-gyűjtemény, / s a fény, az ég, a testek. / Tisztára mosva, nedvesek még, nedvesek.*” Ahogy a két hasonlat megteremt a lányok és a természet összefonódását; ahogy az első felsorolásban a nők látványa mellé a költő egy mozdulattal a hangjukat is „odateszi”; ahogy a második felsorolásban az emelkedő ív az égről hirtelen a testekre zuhan; ahogy az utolsó sort záró „*nedvesek*” rácsap ezekre a tisztára mosott testekre, és ismétlődése egészen mást sugall, mint az eső jelenlétét – nos, mindez együttesen alkotja azt, amit igazi költészetnek szoktunk nevezni.

A LÁNYCSAPAT, ZÁPORRAL című verset azért érzem egy más lehetőséghez tartozónak, mert az egyébként visszafogott költő többek között ebben a művében mozdul el a személyesség felé. A vállalt személyesség felé, mert például A SZÍV REJTELMEI ciklusban gyakori az egyes szám első személy használata, de már az alcím (*román-cok*) is arra való, hogy eltávolítson Balázs Imre József személyétől. És az egykori nótaszerzőktől (Dóczi Lajos, Jakab Ödön, Szávay Gyula)

származó mottók nyilván szintén ezt a célt szolgálják. Ezeket a műveket ugyanúgy nem nevezhetjük éneverseknek, mint a buszsofőr-ciklus darabjait.

Igaz, a záporban viháncoló lányokról szóló költemény *léírás*, nem *vallomás*; de a költő nem bűvik meg semmilyen álca mögött; ha szenvtelen is, ő szemtelen: ő figyelí ezt a lánycsapatot valahonnan.

Ha az erdélyi lírában kereskedünk, ez a szélmélyesség igen nagy mértékben adózik Visky Andrásnak és Lövétei Lázár Lászlónak. „*Hogy ki ő, s miért ilyen, / ezt kérdezd tőle*” – olvashatjuk például a HOGY KI Ő, S MIÉRT ILYEN című versben. „*Vízhatlan kabátod, sárcipőd alatt / elfog a félsz, túlságosan vízhatlan / minden, túlontúl jól eltervezett.*” A mindennapi tárgyak e két költőnél rendelkeznek mitikus dimenzióval; az ő műveikben sugall az írógép vagy a teaírózó rezignáltságot vagy furcsa melankóliát, esetleg éppen séggel félelmet, mint itt a kabát meg a sárcipő. És ugyancsak a Visky-, de főleg a Lövétei-versekben olvashatunk ilyen rejtelmes tanácsokat, mint amilyenekre a fentebb idézett költemény második-harmadik-negyedik sorában bukkanunk: „*És ha nem felelne, / ne nézz rá, egyáltalán: ne nézz, / dörmögj csupán, magadban.*”

Ugyanilyen bölcsességeket találunk a kötet címadó versében is: „*A másik fal csak árnyéket találhat, / persze azt is: módjával. / Ahol nincs fény, árnyék sincs – / ezt akár hangozathatnánk is.*” Szordífnós gúny: a szabadság hiányáról és az okosság hiábavalóságáról beszél.

Ami engem illet, a nyitódarab zárásában emlegetett két lehetőség közül inkább az örömenre szavaznék. Az előbb vázolt vonulattól éppen azt féltem, ami a költészet legfontosabb sajátossága: a képeket, a lendületet, az erőt. A „*salátabár a lelked*” és a nedves lányok viháncolása mintha jobb verseket eredményezne, mint a viharkabát feletti elkeseredés.

Összességében azt mondhatjuk: Balázs Imre József ISMÉT MÁSNAPO című kötete messze kiemelkedik azoknak a kezdő költőknek a könyvei közül, akik az utóbbi években mutatkoztak be a marosvásárhelyi Mentornál vagy a Kolozsvárt működő Erdélyi Híradónál.

Demény Péter

SZÁZ MOZGALMAS ÉV

A Berlinische Galerie kiállítása a Múcsarnokban 2000. szeptember–november. Katalógus nélkül

Ez a kiállítás – a Múcsarnok összes termében – lenyűgöző volt. Berlinből jött, egy hetvenes években létesült múzeumból, Berlinről szolt, Berlin művészeti életéről és művészeiről a huszadik század elejétől napjainkig, mindig az avantgarde kis köreiből válogatva. Lármás és figyelemfelkeltő tárlat lehetett volna, ha nagyobb szerepet kap a napisajtóban, ha alapkiállításának német nyelvű katalógusa a kiállítás nyitva tartása idején kapható lett volna a Múcsarnok könyvesboltjában, ha készült volna aktualitásait figyelő magyar katalógus, ha valaki összevetette volna más magyarországi kiállítások és gyűjtemények anyagával. A szakma és a közönség véletlenül odatévedt képviselőinek így is nagy élmény volt a műtárgyakkal való első vagy sokadik találkozás. A legutolsó helye ennek a gyűjteménynek – Berlin város szerencsés körülmények között létező modern múzeuma – a berlini Gropius-Bau volt 1986-tól. Amikor odaköltözött a képzőművészeti alkotásokból, hatalmas fényképgyűjteményből álló múzeum, az épület Berlin nyugati szektorának határához állt közel, egy nagy pusztán téren, melynek gazzal benőtt végén emlékműtöredék állt, meghökkentő módon a weimari Németország korából, Karl Liebknecht nevét örökítve. A tér rendezettebb végén modern szobrok álltak, az egyik fehér hengerekből játékszer ágyút formázott. A fal lebontása után egyre jobban beépült a tér. Az antikvitástól a középkorig nagy tematikus kiállítások kapnak helyet a komplexumban. A berlini modern gyűjtemény is szépen gyarapodott, kitűnő kiállításokat rendezett más városokban is. Kiállításai legtöbb alkalommal a huszas évek művészetét mutatták be, de számot adtak a hatvanas évektől világművészeti központtá vált Nyugat-Berlin művészetéről is, olyan alkotók műveiről, akik újrafogalmazták a századelő formai lázadását és politikai radikalizmusát.

A múzeum fő gyűjtési területe a város, mindaz, ami a városban grafikán, fényképen, filmen, szoborban, épülettervben szellemi terméként megszületett, egykor kiállítóhe-